

Çocukluk Dönemi Travmalarının Yetişkinlik Dönemi Tutum ve Davranışlarını Belirlemeye İlişkin Ölçek Geliştirme Çalışması: Çok Boyutlu Travma Ölçeği*

Kahraman GÜLER**, Murat Nuri AĞIRMAN***

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı bireylerin travmalarını ve travma sonrası belirtilerini belirleyen, DSM-5 ile uyumlu, geçerli ve güvenilir Çok Boyutlu Travma Ölçeği'nin geliştirilmesi ve bu ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem: Çalışmanın örneklem grubu 18 yaş ve üzeri 1054 bireyden (843 kadın 211 erkek) oluşmaktadır. Veriler, demografik bilgi formu, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Travma Sonrası Stres Bozukluğu Kontrol Listesi - Sivil Versiyon, Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Çok Boyutlu Travma Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Çok Boyutlu Travma Ölçeği'nin (ÇBTÖ) geçerliliğine ve güvenilirliğini dair gerekli analizler uygulanmıştır. Ölçek geliştirme basamakları titizlikle takip edilerek ölçüm aracının yapı geçerliliğini desteklemek amacıyla sırasıyla Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır.

Bulgular: Elde edilen bulgular neticesinde ÇBTÖ'de yer alan ilk ölçek olan Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği'nde (ÇÇTÖ) 31 madde ve 6 alt boyuttan (duygusal ihmal/istismar, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, cinsel istismar, ikincil travma ve diğer travmalar); ve ÇÇTÖ'de bulunan ikinci ölçek olan Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği'nde (TSBÖ) 26 madde ve 6 alt boyuttan (kaçınma, yineleme, aşırı tepki, bilişsel bozulma, işlevsel bozulma ve çözülme belirtileri) oluşan toplamda 57 madde ve 12 alt boyutluk bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. ÇÇTÖ için açıklanan toplam varyans %62,58 olarak bulunurken, cranbach alpha güvenilirlik katsayısı 0,87 olarak elde edilmiştir. TSBÖ için açıklanan toplam varyans %67,19 olarak saptanmış olup, cranbach alpha güvenilirlik katsayısı 0,94 olarak bulunmuştur. Alt boyutların güvenilirlik

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş / Received: 20.07.2022 & **Kabul / Accepted:** 14.12.2022

DOI: <https://doi.org/10.38079/igusabder.1145860>

* Bu makale, Murat Nuri AĞIRMAN'ın 2021 yılında İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Kahraman GÜLER danışmanlığında kabul edilen "Çocukluk dönemi travmalarının yetişkinlik dönemi tutum ve davranışlarını belirlemeye ilişkin ölçek geliştirme çalışması: Çok boyutlu travma ölçeği (ÇBTÖ)" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye,

E-posta: pskdrkahramanguler@gmail.com [ORCID https://orcid.org/0000-0002-0049-0658](https://orcid.org/0000-0002-0049-0658)

*** Uzm. Psk., İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji Doktora Programı, İstanbul, Türkiye. E-posta: muratagirman@stu.aydin.edu.tr [ORCID https://orcid.org/0000-0001-5314-820X](https://orcid.org/0000-0001-5314-820X)

ETİK BİLDİRİM: Araştırmanın verilerinin toplanabilmesi amacıyla İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörlüğü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü Etik Komisyonu'ndan 03.03.2021 tarihli ve 2021/02 sayılı onay ve ölçek yazarlarından kullanım izinleri alınmıştır.

değerleri 0,50 – 0,91 arasında değişiklik göstermektedir. Ölçekte gerekli metotlar ile her alt boyuttan ayrı ayrı kesme puanı belirlenmiştir.

Sonuç: 57 madde ve 12 alt boyuttan oluşan 5’li likert şeklinde tasarlanan, yüksek düzeyde geçerliliğe ve güvenilirliğe sahip “Çok Boyutlu Travma Ölçeği (ÇBTÖ)” literatüre kazandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Psikolojik travma, travma sonrası, travma sonrası stres bozukluğu, istismar.

Scale Development Study on Determining the Adult Attitudes and Behaviors of Childhood Traumas: Multi-Dimensional Trauma Scale

Abstract

Aim: The aim of this study is to develop a valid and reliable Multidimensional Trauma Scale compatible with DSM-5, which determines trauma and post-traumatic symptoms of individuals; also, to examine the psychometric properties of this scale.

Method: The sample group consists of 1054 individuals (843 females and 211 males) aged 18 years and over. The data were collected by using demographic information form, Childhood Trauma Scale, Post Traumatic Stress Disorder Checklist - Civil Version, Cognitive Emotion Regulation Scale, Coping Style Scale and Multidimensional Trauma Scale. Necessary analyzes regarding the validity and reliability of the scale were applied. Scale development steps were followed studiously and Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) were applied, respectively in order to support the construct validity.

Results: As a result of the findings, the Childhood Traumas Scale, the first scale in the Multidimensional Trauma Scale consisting of 31 items and 6 sub-dimensions (emotional neglect/abuse, physical abuse, physical neglect, sexual abuse, secondary trauma and other traumas) and The Post-Traumatic Symptoms Scale, the second scale in the Multidimensional Trauma Scale consisting of 26 items and 6 sub-dimensions (avoidance, re-experience, hyperarousal, cognitive impairment, functional impairment, and dissociation symptoms) have been developed. While the total variance explained for the Childhood Traumas Scale was found as 62,58% and cronbach alpha reliability coefficient was identified as 0,87. The total variance explained for the Post-Traumatic Symptoms Scale was found as 67,19%, and cronbach alpha reliability coefficient was found as 0,94. The reliability values of the sub-dimensions vary between 0,50 and 0,91. The cut-off score was determined separately for each sub-dimension.

Conclusion: The Multidimensional Trauma Scale, consisting of 57 items and 12 sub-dimensions, was designed as a 5-point likert scale and has been presented to the literature.

Keywords: Psychological trauma, post-trauma, post-traumatic stress disorder, abuse.

Giriş

İnsanoğlunun varlığından bu yana bireyin şiddet ve saldırganlığa yatkınlığı travma olgusunu geçmişten günümüze kadar yaşamın bir parçası haline getirmiştir¹. Travmatik yaşantılar

mağdurun olaylar arasında bağ kurma, olaylara anlam yükleme ve kişinin olayla baş etme mekanizmalarını olumsuz yönde etkileyerek bireyde çaresizlik ve dehşete düşme duygularını tetiklemektedir². Travmatik bir olay yaşayan bireylerde bir takım belirtiler meydana gelebilmektedir ve kısa ya da uzun vadeli psikolojik belirtiler olarak kendini gösterebilir. Bu semptomların ortaya çıkması kişinin bir zayıflık belirtisi gösterdiği anlamına gelmemekle birlikte bu belirtilerin düzeyi bireyin geçmiş yaşantıları, travmaya yüklediği anlam, strese karşı tolerans eşiği, gelişim süreci, yaşı ve cinsiyeti gibi kriterlerle ilişkilendirilebilir³.

Travmatik bir olaya maruz kalan bireylerin bir kısmında travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gözlemlenebilmektedir⁴. Travmatik olayların tabiatı gereğince birey için tehlike arz eden ve bireyi zorlayan nitelikte bir olay olmalıdır. Böylece mağdurlarda bu beklenmedik zamanda gerçekleşen olayların neticesinde yoğun düzeyde kaygı, korku, kaçınma davranışları, gibi durumlar gözlemlenebilir⁵. The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) 5'e göre TSSB, travmatik olayların tekrar tekrar yinelenmesi, travma ile ilişkili olduğu düşünülen uyarılardan kaçınma, olumsuz duygu durumunun varlığı ve aşırı uyarılma belirtileri şeklinde dört ayrı başlık altında ele alınmaktadır⁶. Tekrarlı anılar, düşünceler ve sık sık görülen korkulu rüyalar bilişsel yinelemeler altında ele alınırken, duygusal yeniden yaşantılar ise öfke, huzursuz duygulanım, kaygı gibi durumlar kapsamaktadır. Çevreye saldırgan tutumların tekrarlanması, dürtüsel davranışlar ve tepkisel tutumlar davranışsal yeniden yaşantılar olarak açıklanmaktadır. Aşırı uyarılma halinde birey sıklıkla davranışsal yeniden yaşantılar sergilerken, saldırganlık, öfke nöbetleri, sürekli tetikte olma gibi davranışlar gözlemlenebilir⁷.

Bununla birlikte travmatik olaylar her yaş grubunu derinden etkilese de çocuklar risk grubu olarak görülmektedir. Çocuk ihmal ve istismarı Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tanımlamasına göre 18 yaşının altındaki bireylerin sağlık durumunu, varlığını, psikososyal alandaki gelişim sürecini olumsuz şekilde etkileyen kötü davranışların bütünüdür⁸. Literatürde çocuk istismarı fiziksel, duygusal ve cinsel olmak üzere üç alt başlıkta incelenirken; çocuk ihmal ise fiziksel ve duygusal olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir⁹. Fiziksel istismar çocuğa yönelik dövme, vurma, hırpalama vb, gibi çocuğun bedensel bütünlüğüne yönelik eylemlerin tümüdür¹⁰. Fiziksel ihmal daha çok çocuğun bakım vereni tarafından gerekli fiziki gereksinimlerinin karşılanmaması olarak ele alınmaktadır¹¹. Duygusal istismar, çocuğa yönelik sözel tehdit, bağırma, küçük düşürücü cümleler, hakaret, küfür, reddetme gibi davranışları kapsamaktadır¹². Duygusal ihmal ise literatürde çocuğun ihtiyacı olan sevgi, sıcaklık ve temel bakım gibi gereksinimlerden yoksun bırakılması olarak tanımlanmaktadır. Bazı çalışmalarda çocuğun duygusal ihmal ve istismarı birlikte değerlendirilmektedir¹³. Son olarak cinsel istismar ise yetişkinler tarafından gelişimsel sürecini tamamlayamamış ergen veya çocukların cinsel aktivitelere zorlanması olarak ele alınmaktadır¹⁴. Çocukluk çağlarında yaşanan travmatik yaşantıların çocuklarda aşlamayacak izler bırakabilmekte ve bireyin hem çocukluk hem de ileriki dönemlerini dramatik şekilde

etkiyebilmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında ihmal veya istismara uğrayan çocukların ilerleyen dönemlerde depresyon, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), kendine ve başkalarına karşı saldırgan tutumlar, suçluluk ve patolojik düzeyde kaygı gibi istenmeyen sonuçlara maruz kalma ihtimallerinin ihmal veya istismar yaşamayan gruplara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır¹⁵. DSÖ bulgularına göre her dört kişiden birinin çocukluk döneminde fiziksel istismara maruz kaldığı ve kadınlarda cinsel istismara maruz kalma oranı %20 olarak bulunurken erkeklerde bu oran %8 olarak saptanmıştır¹⁶. Türkiye’de Adalet Bakanlığı tarafından 2019 yılında yayımlanan rapora göre ülkemizde önemli bir sorun niteliği taşıyan cinsel istismar vakaları 2012-2019 yılları arasında %29 oranda artış göstererek 22,689 çocuk istismara maruz kalmıştır¹⁷.

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi travma ve travma ile ilişkili konular güncelliğini hala korumaktadır. Bununla birlikte literatürde ölçüm aracı geliştirme ve uyarlama çalışmaları da devam etmektedir. Örneğin bireylerdeki ikincil travmaları belirleyen kimi araçlar geliştirilmiştir. Yıldırım ve arkadaşları tarafından literatüre uyarlanan ‘İkincil Travmatik Stres Ölçeği’ bireylerin ikincil travmatik stres belirtilerini belirleyebilmek amacıyla oluşturulmuştur¹⁸. Bir diğer uyarlama çalışması olan “Travma ile Başa Çıkabilme Algısı” bireylerin travmaları ile başa çıkma biçimlerini ele almaktadır¹⁹. Doğum sonrası bireylerin algılarını, duygu ve düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla ‘Doğuma İlişkin Travma Algısı Ölçeği’ literatürde yerini almıştır²⁰.

Bu bağlamda yıllar içinde değişen travma kavramı göz önünde bulundurulduğunda bireyleri hem daha iyi gözlemlemek amacıyla hem de klinik alanda uygulanabilecek koruyucu faktörlerin daha iyi belirlenmesi amacıyla mağdurların çocukluk dönemini travmaları belirleyen aynı zamanda yetişkinlik dönemi DSM-5 travma kavramına uyumlu travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtilerini saptayabilen çok boyutlu bir ölçüm aracının geliştirilmesinin bu alanda çalışan profesyonellere hizmet edebileceği düşünülmüştür.

Araştırma Soruları

1. Çok Boyutlu Travma Ölçeği geçerli bir ölçme aracı mıdır?
2. Çok Boyutlu Travma Ölçeği güvenilir bir ölçme aracı mıdır?

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Türü: Bu araştırma türü açısından metodolojik bir çalışmadır.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı: Araştırma, Türkiye’nin çeşitli illerinde bulunan bireyleri kapsamakta olup Nisan 2021 ve Ağustos 2021 tarihleri arasında yürütülmüştür.

Araştırma Evren ve Örnekleme: Çalışmanın örneklemini 18 yaş ve üzeri, okuma bilen, geçmiş dönemlerinde ciddi düzeyde strese ve psikolojik ve fiziksel iyi oluşu etkileyerek işlevselliğin bozulmasına yol açmış bir olay yaşadığını bildiren ve geçmişte herhangi travmatik bir olay

yaşamamış bireylerden oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleminin büyüklüğünü belirlemek amacıyla literatürdeki ölçek geliştirme çalışmalarında kabul edilen örneklem hacimleri dikkate alınmıştır. Bu noktada örneklemdaki kişi sayısının ölçekte yer alan madde sayısının 5 katı ile 10 katı arasına eşdeğer kişi hacmi ile çalışılması uygun görülmüştür. Bu görüş doğrultusunda en az 800 kişinin gerektiği çalışmada daha fazla kişiye ulaşılarak 1054 kişiden oluşan bir çalışma grubuna ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (CTQ): Bernstein ve arkadaşları tarafından geliştirilen Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği 28 maddeden oluşturulmuş olup 2012 senesinde Şar, Öztürk ve İkikardeş tarafından Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formunda cinsel istismar, fiziksel ihmal, fiziksel istismar, duygusal ihmal ve duygusal istismar olmak üzere 5 alt boyut bulunmakta ve beşli likert şeklinde tasarlanmıştır^{21,22}.

Travma Sonrası Stres Bozukluğu Kontrol Listesi - Sivil Versiyon: Weathers ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçekte bireylerin travma sonrası belirtilerini belirlemek amacıyla 17 soru bulunmaktadır²³. Ölçeğin Türkçe formu 2005 yılında Kocabaşoğlu ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olup kaçınma, yineleme ve aşırı uyarılma olmak üzere üç alt boyut yer almaktadır. 5'li likert şeklinde tasarlanan ölçekte alt boyutlardan alınan yüksek puan o belirtinin varlığına dair pozitif bildirim vermektedir²⁴.

Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği (BDDÖ): 36 madde ve 9 alt boyuttan oluşan ölçek kişilerin stres verici durumlar karşısında bilişsel duygu düzenleme yöntemlerini belirlemek amacıyla literatüre kazandırılmıştır²⁵. Ölçeğin Türkçe formu 2010'da Onat ve Otrar tarafından uyarlanmış olup cronbach alpha değeri 0,78 olarak elde edilmiştir²⁶.

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ): Bireylerin stresli olaylarla baş etme biçimlerini belirlemede kullanılan ölçek 1980 yılında Folkman ve Lazarus tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin orijinal formu 30 madde ve 5 alt boyuttan oluşmakta olup ölçekte bulunan 1. ve 9. maddeler ters olarak kodlanmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması 1995 yılında Şahin ve Durak tarafından yapılmıştır. Ölçek 4'lü likert şeklinde tasarlanmış olup alınabilecek en düşük puan 30 en yüksek puan ise 120 olarak belirtilmiştir^{27,28}.

Çok Boyutlu Travma Ölçeği Taslak Hali: Ölçek 171 maddeden oluşmakta olup 5'li likert şeklinde tasarlanmıştır. Ardından uzmanların görüşleri doğrultusunda benzer anlamları niteleyen 8 madde elenerek 163 maddeye düşürülmüştür. İlk ölçek olan Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği'nde (ÇÇTÖ) bireylerin cinsel travma, fiziksel travma, duygusal travma, aşığılanma, diğer travmalarını kapsayan 91 madde bulunurken; ikinci ölçek olan Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği'nde (TSBÖ) kişilerin travma sonrası belirtilerini içeren 72 madde yer almaktadır.

Verilerin Toplanması

Çalışmanın verileri koşullar göz önüne alındığında hızlı ve mevcut şartlara hizmet etmesi bakımından internet üzerinden anket yöntemi ile toplanmıştır. Madde havuzunda elde edilen maddelerde travma olarak nitelendirilebilecek maddeler ‘Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ)’ adı altında; travma belirtileri olarak nitelendirilebilecek maddeler de ‘Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği (TSBÖ)’ adı altında toplanmış. Bu iki ölçek de tek bir başlık altında toplanarak ‘Çok Boyutlu Travma Ölçeği (ÇBTÖ)’ adı altında tek bir ölçek formu olarak bir araya getirilmiştir. ‘Ölçek maddeleri 5’li likert şeklinde oluşturulmuş olup likert düzeni 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum şeklinde sunulmaktadır. Verilerin toplanmasında yaş kriterlerini sağlamak, okuma yazma biliyor olmak ve çalışmaya katılmaya gönüllü olmak şartları göz önünde bulundurulmuştur.

Veri Analizi

Bu çalışmada ölçeğin yapı geçerliliğini saptamak amacıyla ilk adım olarak ölçeğin planlanan amaca hizmet edip etmediğini belirlemek için geçerlilik bulguları incelenmiş ve Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. Mutlak faktör sayısına ulaşabilmek amacıyla gerekli madde elemeleri yapılmıştır. Ölçeğin faktör sayıları ve faktörlere ait maddeler belirlenmiştir. Ardından elde edilen faktör yapısının varsayılan teorik yapıya uygunluğunu doğrulamak amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Hem ÇÇTÖ hem de TSBÖ için elde edilen değerler ve kabul edilebilir değer ile normal değer aralıkları tablo 1’de gösterildiği gibidir²⁹. Son olarak ölçeğin kesme puanlarını saptamak amacıyla ROC analizi ve Angoff metodu uygulanmıştır.

Tablo 1. Çok Boyutlu Travma Ölçeği’ne (ÇÇTÖ) İlişkin DFA Uyum İyiliği Değerleri

İndeks	Normal Değer	Kabul Edilebilir Değer
χ^2/sd	< 2	< 5
GFI	>,95	>,85
AGFI	>,90	>,80
IFI	>,95	>,90
CFI	>,95	>,90
RMSEA	<,05	<,10

Çalışmanın Etik Boyutu

Araştırmanın verilerinin toplanabilmesi amacıyla İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörlüğü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü Etik Komisyonu'ndan 03.03.2021 tarihli ve 2021/02 sayılı kararıyla uygun bulunmuş ve ölçek yazarlarından kullanım izinleri alınmıştır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olup çalışma boyunca araştırma etiği ilkeleri benimsenmiştir.

Bulgular

Çalışmada yer alan grubun %20'si kadın, %80'i erkektir. Araştırmaya katılanların çoğu 18-25 yaş aralığındadır (%53,6). Örneklemin çoğunluğu %81,5 ile bekar katılımcılardan oluşurken, 1054 katılımcının %64,1'i üniversite mezunu olup, işsiz olan katılımcıların oranı %57,8'dir. Katılımcıların %31,4'ü çocukluk döneminde şiddet gördüğünün bildirirken; son dönemlerde travmatik bir olaya maruz kalmış bireylerin oranı %32,4 şeklindedir.

Kapsam ve Dil Geçerliliği

Yapılan çalışmalar neticesinde 171 madde ile madde havuzu oluşturulmuştur. Lawshe metodu baz alınarak 10 klinik psikolog ve 2 Türkçe öğretmeninden oluşan 12 kişilik bir uzman grubundan tüm maddeleri “Gerekli”, “Gerekli fakat yeterli değil” ve “gereksiz” olarak işaretlemeleri talep edilmiştir. Bu noktada uzmanlardan mevcut ölçek sorularının hedeflenen konuyu ölçmeye hizmet edip etmediği belirlenmesi istenmiştir. Bu adımda bazı maddelerin birbiri ile aynı anlama geldiği ve bazı maddelerin de dil bakımından tam anlaşılır olmadığı kanısına varılmıştır. Uzmanların geri bildirimleri temel alınarak 8 madde elenmiş ve madde sayısı 163'e düşürülmüştür.

Yapı Geçerliliği

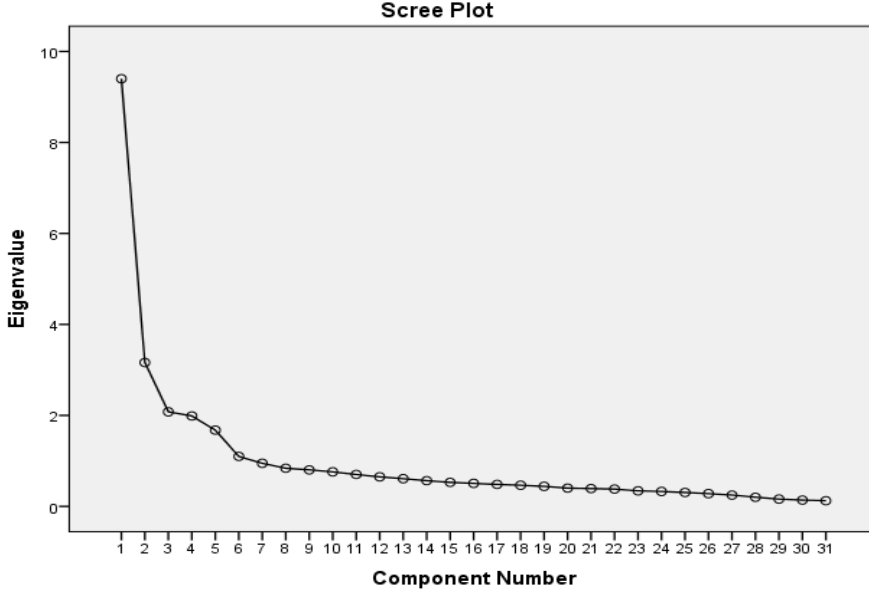
İlk olarak ölçeğin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla “Kaiser Meyer Olkin (KMO)” ve “Barlett Küresellik” değerleri bulunmuştur. Analiz sonucunda Çok Boyutlu Travma Ölçeği'nde (ÇBTÖ) yer alan ilk ölçek olan Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) KMO değeri 0,908 olarak; ÇBTÖ'de yer alan ikinci ölçek olan Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği (TSBÖ) KMO değeri ise 0,954 olarak saptanmıştır. Her iki ölçekte de Bartlett testi değeri 0,01'in altında olduğu için anlamlıdır. Bu noktada elde edilen veri setinin analize uygun olduğu saptanmıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

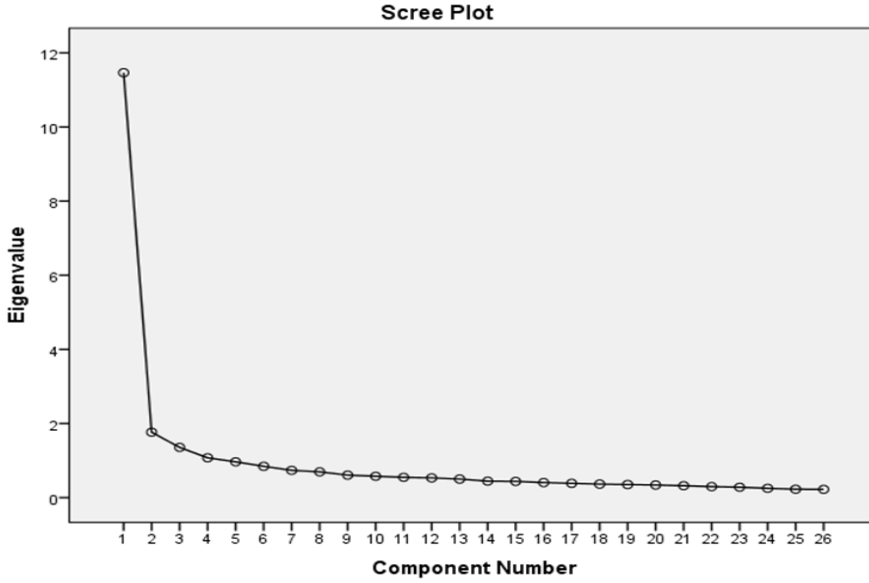
Faktör analizinde benzer anlamlar taşıyan ve kabul edilebilir faktör yapısına ulaşmak amacıyla faktör yükleri göz önünde bulundurularak 106 madde elenmiştir. Faktör analizinde faktör örüntüsünü daha anlaşılır şekilde görmek amacıyla eğik döndürme metotlarından olan direkt oblimin yöntemi kullanılmıştır. 31 tanesi ÇÇTÖ'de ve 26 tanesi TSBÖ'de yer almak üzere toplamda elde edilen 57 madde ile saçılım grafiği (scree-plot) temel alınarak ÇÇTÖ ve TSBÖ için 6'şar alt boyut olmak üzere toplamda ÇBTÖ'de özdeğeri 1'in üzerinde 12 alt boyut elde edilmiştir.

Alt boyutlar belirlenirken her iki ölçekte de Y eksenini özdeğerinin X eksenine doğru kırılımların 6. faktörden sonra başladığı görülmektedir. Şekil 1 ve Şekil 2’de alt faktörlere ait scree plot grafikleri verilmiştir.

Şekil 1. ÇÇTÖ Scree Plot Grafiği

Şekil 2. TSBÖ Scree Plot Grafiği

İlk olarak ÇÇTÖ’de bulunan alt boyutlara bakıldığında, birinci faktör 10 maddeden (1.,2.,3.,4.,5.,6.,7.,8.,9.,10. sorular) oluşmakta ve “Duygusal ihmal/istismar” olarak adlandırılmaktadır. Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50’dir. İkinci faktör “Cinsel İstismar” alt boyutu 4 maddeden oluşmakta (11.,12.,13.,14. sorular) ve bu alt boyuttaki tüm maddeler ters olarak kodlanmaktadır. Cinsel istismar alt boyutundan en az 4 puan, en fazla ise 20 puan elde edilmektedir. Üçüncü faktör ise “Fiziksel İstismar” olarak adlandırılmış ve 6 soru bulunan (15.,16.,17.,18.,19.,20. sorular) bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 6, en yüksek puan ise 30’dur. Dördüncü faktör “İkincil Travmalar” olarak isimlendirilmiş ve bu alt boyutta 3 madde (25.,26.,27. sorular) bulunmaktadır. En düşük 3 puan, en yüksek ise 15 puan olarak hesaplanmaktadır. Beşinci faktör ise 4 maddeden (21., 22.,23.,24. sorular) oluşan “Fiziksel İhmal” alt boyutudur. Bu faktörden alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan ise 20 puandır. Son olarak “Diğer Travmalar” alt boyutu ölçeğin altıncı faktörüdür. Bu alt boyutta 4 madde (28.,29.,30.,31. sorular) bulunmakta olup alınabilecek en düşük puan 4 iken, en yüksek puan 20’dir.

İkinci olarak TSBÖ’de yer alan alt boyutlara bakıldığında ilk faktör “Bilişsel Bozulma”dır. Bu alt boyutta 6 madde (13.,14.,15.,16.,17.,18. sorular) yer almakta olup en düşük 6, en yüksek 30 puan elde edilmektedir. İkinci faktör “Kaçınma” alt boyutudur. Bu alt boyutta 3 madde (1.,2.,3. sorular) bulunmakta olup en düşük 3 puan, en yüksek ise 15 puan toplanmaktadır. “Yineleme” alt boyutu ölçeğin üçüncü faktörü ve bu faktörde 4 madde (4.,5.,6.,7. sorular) yer almaktadır. En düşük 4; en yüksek ise 20 puan toplanabilmektedir. “Aşırı Tepki” ölçeğin dördüncü faktörüdür. 5 maddeden (8.,9.,10.,11.,12. sorular) oluşan bu faktörden elde edilebilecek en düşük puan 5 iken; en yüksek puan ise 25’tir. Ölçeğin beşinci faktörü “İşlevsel Bozulma” olup 5 madde (19.,20.,21.,22.,23. sorular) yer almaktadır. En düşük 5 puan, en yüksek ise 25 puan toplanmaktadır. Son faktör ise “Çözülme Belirtileri” olarak adlandırılmıştır. 3 madde (24.,25.,26. sorular) yer alan bu boyuttan en düşük 3, en yüksek ise 15 puan elde edilmektedir.

Faktör yapısı içerisinde her birinin önem düzeyi hakkında bilgi veren öz değer (eigenvalue) bulguları incelendiğinde ÇBTÖ’de yer alan ÇÇTÖ toplam varyansın %62,588’ini açıklarken; TSBÖ toplam varyansın %67,193’ünü açıklamaktadır. ÇÇTÖ’deki “Duygusal İhmal/İstismar” faktörü için öz değer 9,3 olarak bulunmuştur. Bu faktör toplam varyansın %30,323’ünü açıklamaktadır. “Cinsel İstismar” faktörü öz değeri 3,4 olarak saptanmış olup bu faktör toplam varyansın %10,201’ini açıklamaktadır. ‘Fiziksel İstismar’ faktörü için öz değer 2,2 olarak bulunmakla birlikte bu faktör toplam varyansın % 6,704’ünü açıklamaktadır. “Fiziksel İhmal” faktör öz değeri 2,1 olarak bulunurken toplam varyansın %6,412’sini, “İkincil Travmalar” faktör öz değeri 1,8 olarak saptanırken toplam varyansın %5,4052’sini açıklamaktadır. Son olarak “Diğer Travmalar” faktörü öz değeri 1,6 bulunmuştur ve toplam varyansın %3,542’sini açıklamaktadır.

TSBÖ’de bulunan “Bilişsel Bozulma” faktörü öz değeri 11,6 olarak saptanırken toplam varyansın %44,095’ini açıklamaktadır. “Kaçınma” faktörü öz değeri 1,9 olarak elde edilirken açıklanan toplam varyans %6,790 olarak bulunmuştur. “Yineleme” faktör öz değeri 1,6 olarak bulunmuş ve açıklanan varyans değeri %5,209 olarak bulunmuştur. “Aşırı Tepki” faktör öz değeri 1,5 olarak bulunmuş olup ve açıklanan toplam varyans %4,131 olarak elde edilmiştir. “İşlevsel Bozulma” faktörüne ait öz değer 1,3 olarak belirlenmiş ve toplam varyansın %3,715’ini açıklarken; son faktör olan “Çözülme Belirtileri” için öz değeri 1,2 olarak bulunmuş açıklanan varyans ise %3,252 olarak bulunmuştur. ÇBTÖ’de yer alan ÇÇTÖ ve TSBÖ ölçeklerine ait faktör yükü, öz değerler ve betimleyici analizleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. ÇBTÖ’de yer alan ÇÇTÖ ve TSBÖ ölçeklerine ait faktör yükü, öz değerler ve betimleyici analizleri

	Ort.	Min	Max	Std. Sapma	Faktör Özdeğeri	Toplam Varyans
<i>ÇÇTÖ</i>						
Duygusal İhmal/İstismar	1,9048	10	50	,96565	9,3	30,323
Cinsel İstismar	4,0244	4	20	1,41805	3,4	10,201
Fiziksel İstismar	1,4037	6	30	,78509	2,2	6,704
Fiziksel İhmal	1,2113	4	20	,54508	2,1	6,412
İkincil Travmalar	1,9681	3	15	1,15293	1,8	5,405
Diğer travmalar	1,7040	4	20	,73373	1,6	3,542
<i>TSBÖ</i>						
Bilişsel Bozulma	2,3267	6	30	1,14675	11,6	44,095
Kaçınma	2,3814	3	15	1,18323	1,9	6,790
Yineleme	2,1494	4	20	1,06584	1,6	5,209
Aşırı Tepki	1,8930	5	25	1,01720	1,5	4,131
İşlevsel Bozulma	1,7797	5	25	,91848	1,3	3,715
Çözülme Belirtileri	1,6932	3	15	,97599	1,2	3,252

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

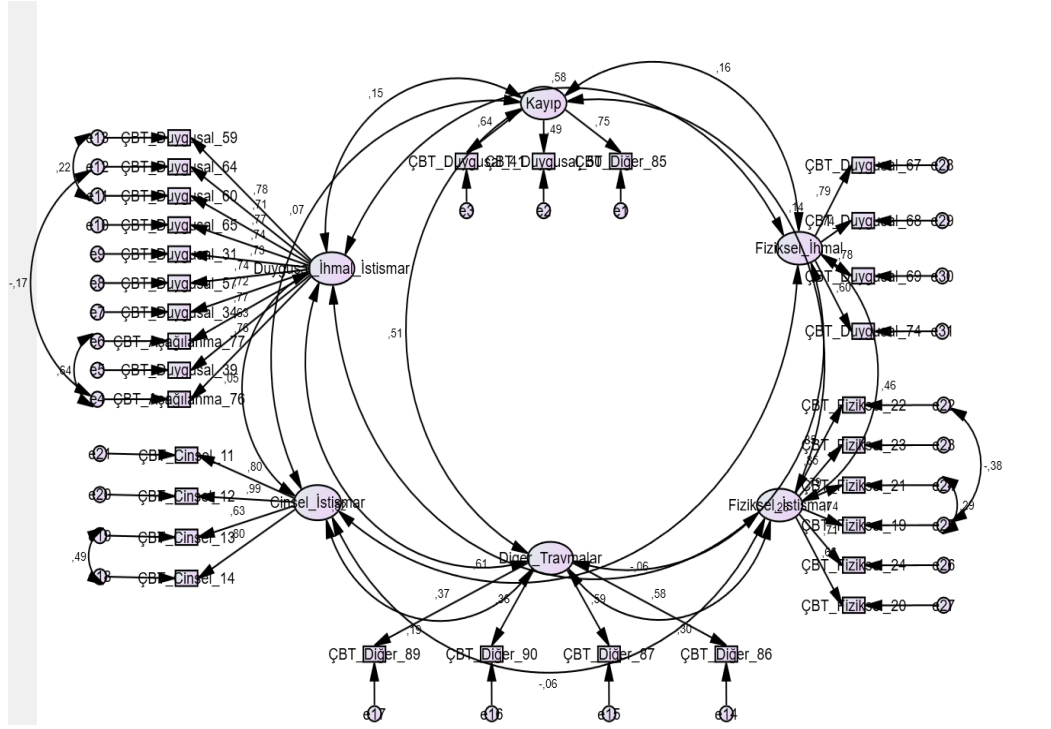
Uygulanan AFA sonucunda ÇBTÖ'de elde edilen 12 faktörlü yapının geçerliliğine ilişkin bulgular Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kapsamında değerlendirilmiştir. AFA ve DAF aynı örneklem üzerinden gerçekleştirilmiş olup ÇÇTÖ'ye ait 31 maddelik ölçeğin DFA modeli Şekil 3'te; TSBÖ'ye ait 26 maddelik DFA modeli Şekil 4'te verilmiştir. Bu bağlamda çalışmalarda sıkça kullanılan χ^2/df , GFI, IFI, CFI, AGFI ve RMSEA uyum indeksleri değerlendirilmiştir. DFA sonuçlarına bakıldığında ÇBTÖ'de bulunan ÇÇTÖ ve TSBÖ'de yer alan toplamda 57 maddeli ve 12 faktörlü yapısının doğrulandığı elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına ilişkin detaylı bulgular tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. ÇBTÖ'de Yer Alan Ölçeklerin DFA Sonucu Uyum Değerleri

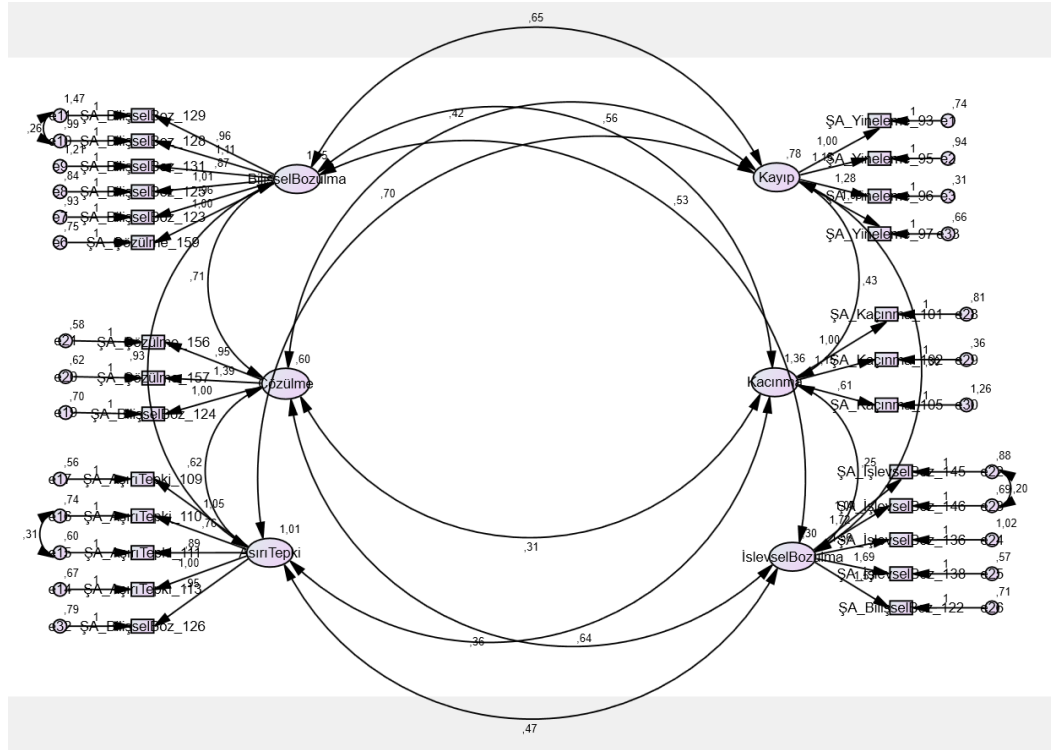
	χ^2/df	GFI	IFI	CFI	AGFI	RMSEA
ÇÇTÖ	4,94	0,89	0,91	0,91	0,86	0,06
TSBÖ	4,70	0,91	0,93	0,93	0,89	0,06

ÇÇTÖ'ye ait DFA uyum indeksleri ele alındığında χ^2/df değeri 4,94, GFI=0,89, IFI=0,91, CFI=0,91, AGFI= 0,86 ve RMSEA=0,06 olarak bulunmuştur. TSBÖ için ise χ^2/df değeri 4,70 GFI=0,91, IFI=0,93, CFI=0,93 ve RMSEA=0,06 şeklinde saptanmıştır.

Şekil 3. ÇBTÖ’de Yer Alan İlk Ölçek Olan ÇÇTÖ’ye Ait DFA Modeli

Şekil 4. ÇBTÖ’de Yer Alan İlk Ölçek Olan TSBÖ’ye Ait DFA Modeli

Güvenilirliğe İlişkin Bulgular

ÇBTÖ’de bulunan her maddenin hedeflenen özelliği ölçüp ölçmediğini saptamak amacıyla ölçeğin ve tüm alt boyutlarının Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Buradan hareketle ÇÇTÖ’nün cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,87; TSBÖ için ise 0,94 olarak bulunmuştur. ÇÇTÖ için faktör yüklerinin 0,44 ve 0,92 arasında yük değerlerine sahip olduğu; TSBÖ için ise 0,95 ve 0,35 arasında değer aldığı belirlenmiştir. ÇÇTÖ için faktör yükü ve alt boyutlar için Cronbach Alpha değerleri tablo 4’te; TSBÖ için aynı değerleri ise tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 4. ÇÇTÖ Faktör Yük Tablosu ve Alt Boyutlar Cronbach Alpha Değerleri

ÇBTÖ - Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ)							
Madde	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	Faktör Değeri
duygusal59	0,83						
duygusal64	0,83						
duygusal60	0,79						
duygusal65	0,77						
duygusal31	0,72						0,91
duygusal57	0,69						
duygusal34	0,66						
duygusal77	0,58						
duygusal39	0,50						
duygusal76	0,49						
cinsel12		0,92					
cinsel14		0,91					0,89
cinsel11		0,83					
cinsel13		0,82					
fiziksel22			-0,92				
fiziksel23			-0,86				
fiziksel21			-0,84				0,88

fiziksel19			-0,74				
fiziksel24			-0,71				
fiziksel20			-0,60				
duygusal41				0,83			
diğer85				0,77			0,65
duygusal50				0,66			
duygusal69					-0,83		
duygusal68					-0,78		0,80
duygusal67					-0,76		
duygusal74					-0,52		
diğer89						0,69	
diğer90						0,68	0,50
duygusal37						0,52	
diğer86						0,44	

Tablo 4 incelendiğinde birinci faktöre ait değer aralıkları 0,49 - 0,83 aralığında ve güvenilirlik katsayısı 0,91 olarak; ikinci faktör değer aralıkları 0,82 - 0,92 aralığında olup güvenilirlik katsayısı 0,89 olarak; üçüncü faktöre ait değer aralıkları 0,60 - 0,92 olarak ve güvenilirlik katsayısı 0,88 olarak; dördüncü faktör değer aralıkları 0,66 - 0,83 arasında ve güvenilirlik katsayısı 0,65 şeklinde; beşinci faktöre ait değer aralıkları 0,52 - 0,83 aralığında olup güvenilirlik katsayısı 0,801 şeklinde hesaplanmış olup son faktör değer aralığı 0,44 - 0,69 şeklinde olup güvenilirlik katsayısı 0,50 olarak bulunmuştur.

Tablo 5. TSBÖ Faktör Yük Tablosu ve Alt Boyutlar Cronbach Alpha Değerleri

ÇBTÖ – Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği (TSBÖ)							
Madde	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	Faktör Değeri
bilişsel129	0,78						
bilişsel128	0,76						
bilişsel131	0,69						0,87

bilişsel125	0,60						
bilişsel123	0,57						
çözülme159	0,38						
kaçınma101		0,94					
kaçınma102		0,91					0,77
kaçınma105		0,48					
yineleme96			-0,84				
yineleme93			-0,76				0,84
yineleme95			-0,75				
yineleme97			-0,66				
aşırtepkii110				-0,85			
aşırtepkii111				-0,82			
bilişsel126				-0,49			0,87
aşırtepkii109				-0,42			
aşırtepkii113				-0,39			
işlevsel145					0,80		
işlevsel146					0,61		
işlevsel138					0,42		0,81
işlevsel136					0,41		
bilişsel122					0,35		
çözülme156						0,88	
çözülme157						0,65	0,76
bilişsel124						0,45	

Tablo 5 incelendiğinde birinci faktöre ait değer aralıkları 0,38 - 0,78 aralığında ve güvenilirlik katsayısı 0,87 olarak; ikinci faktör değer aralıkları 0,48 - 0,94 aralığında olup güvenilirlik katsayısı 0,77 olarak; üçüncü faktöre ait değer aralıkları 0,66 - 0,84 olarak ve güvenilirlik katsayısı

0,84 olarak; dördüncü faktör değer aralıkları 0,39 - 0,85 arasında ve güvenilirlik katsayısı 0,87 şeklinde; beşinci faktöre ait değer aralıkları 0,35 - 0,80 aralığında olup güvenilirlik katsayısı 0,81 şeklinde hesaplanmış olup son faktör değer aralığı 0,45 - 0,88 şeklinde olup güvenilirlik katsayısı 0,76 olarak bulunmuştur.

ÇÇTÖ ve TSBÖ Alt Boyutlar Korelasyon Değerleri

Çok Boyutlu Travma Ölçeği'nde (ÇBTÖ) bulunan ÇÇTÖ ve TSBÖ alt boyutlarının birbiri arasındaki korelasyon değerleri incelenmiştir. Bu bağlamda ÇÇTÖ-duygusal ihmal/istismar alt boyutu ile TSBÖ- bilişsel bozulma alt boyutu arasında ($r=0,57$, $p<,01$); TSBÖ-aşırı tepki alt boyutu arasında ($r=0,52$, $p<,01$); TSBÖ-işlevsel bozulma ve TSBÖ-çözülme belirtileri alt boyutları arasında ($r=0,49$, $p<,01$) düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. ÇÇTÖ-Fiziksel İstismar alt boyutunun en yüksek korelasyon değerine sahip olduğu TSBÖ-bilişsel bozulma olarak bulunmuştur ($r=0,38$, $p<,01$). ÇÇTÖ-diğer travmalar alt boyutunun en yüksek korelasyon değerine sahip olduğu TSBÖ alt boyutu aşırı tepki ($r=0,42$, $p<,01$) ve TSBÖ-bilişsel bozulma ($r=0,41$, $p<,01$) olarak bulunmuştur (Tablo 6).

Tablo 6. ÇÇTÖ ve TSBÖ Alt Boyutlar Korelasyon Değerleri

	Duygusal ihmal/istismar	Fiziksel İstismar	Fiziksel İhmal	Cinsel İstismar	İkincil Travmalar	Diğer Travmalar
Kaçınma	0,32**	0,17**	0,12**	0,09**	0,11**	0,27**
Aşırı tepki	0,52**	0,34**	0,32**	-0,07*	0,19**	0,42**
Yineleme	0,44**	0,29**	0,22**	0,00	0,19**	0,34**
Bilişsel Bozulma	0,57**	0,38**	0,32**	-0,04	0,18**	0,41**
İşlevsel Bozulma	0,49**	0,34**	0,32**	-0,07*	0,19**	0,35**
Çözülme Belirtileri	0,49**	0,33**	0,32**	-0,11**	0,19**	0,38**

ÇBTÖ Alt Boyutlarının Referans Ölçek Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Bulguları

ÇBTÖ alt boyutları ile ölçek geliştirme sürecinde kullanılan referans ölçek alt boyutları arasında zayıf, orta ve yüksek düzeyde korelasyonlar saptanmıştır. Buna göre ÇÇTÖ-duygusal ihmal / istismar ile CTQ-duygusal ihmal/istismar ile yüksek düzeyde pozitif yönde ($r=-0,64$; $p<0,001$),

ÇÇTÖ-fiziksel istismar ile CTQ-fiziksel istismar arasında pozitif yönde orta düzeyde ($r=-,52$; $p<0,001$), ÇÇTÖ-fiziksel ihmal ile CTQ-fiziksel ihmal ile arasında zayıf düzeyde ($r=-0,37$; $p<0,001$), ÇÇTÖ-cinsel istismar ile CTQ-cinsel istismar ile arasında zayıf düzeyde ($r=-0,31$; $p<0,001$), TSBÖ-kaçınma ile PTSD Sivil Versiyon Ölçeği-kaçınma ile orta düzeyde ($r=-0,44$; $p<0,001$), TSBÖ-aşırı tepki ile PTSD/SVÖ-aşırı tepki arasında yüksek düzeyde ($r=-0,60$; $p<0,001$), TSBÖ-yineleme ile PTSD/SVÖ-yineleme arasında orta düzeyde ($r=-0,55$; $p<0,001$), TSBÖ-bilişsel bozulma ile Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği (BDDÖ) ile arasında orta düzeyde ($r=-0,52$; $p<0,001$) ve son olarak TSBÖ-işlevsel bozulma ile Stresle Başa Çıkma Tarzlar Ölçeği (SBTÖ) ile arasında orta düzeyde ($r=-0,42$; $p<0,001$) anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

ÇBTÖ Kesme Puanları

ÇBTÖ-ÇÇTÖ ve ÇBTÖ-TSBÖ kesme puanlarını belirlemek amacıyla ROC analizi ve Angoff yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ÇÇTÖ-cinsel istismar, ÇÇTÖ-fiziksel ihmal, ÇÇTÖ-fiziksel istismar, ÇÇTÖ-duygusal ihmal/istismar, TSBÖ-kaçınma, TSBÖ-yineleme ve TSBÖ-aşırı tepki alt boyutlarında kesme puanı belirlemede ROC analizi uygulanırken; ÇÇTÖ-diğer travmalar, ÇÇTÖ-ikincil travmalar, TSBÖ-bilişsel bozulma, TSBÖ-işlevsel bozulma ve TSBÖ-çözülme belirtileri alt boyutları kesme puanı belirlemede Angoff yöntemi kullanılmıştır. ROC analizinde en iyi duyarlılık ve özgüllük değeri göz önünde bulundurulmuştur. Angoff yönteminde ise her maddeye uzmanlar tarafından verilen puanların ortalamaları alınarak kesme puanı elde edilir.

Buna göre alt boyutlar kesme puanlarına ve duyarlılık/ özgüllük değerlerine bakıldığında; ÇÇTÖ-cinsel istismar için kesme puanı 19 puan ve altı (ters kodlama) duyarlılık değeri 0,728; özgüllük değeri ise 0,642, ÇÇTÖ-fiziksel istismar için 8 puan ve üzeri duyarlılık değeri 0,78, özgüllük değeri ise 0,76, ÇÇTÖ-fiziksel ihmal için 5 puan ve üzeri duyarlılık değeri 0,40; özgüllük değeri ise 0,84, ÇÇTÖ-duygusal İhmal/istismar için ise 18 puan ve üzeri duyarlılık değeri 0,74; özgüllük değeri ise 0,78 olarak bulunmuştur. ÇÇTÖ-ikincil travmalar için 10 puan ve üzeri; ÇÇTÖ-diğer travmalar için ise 13 puan ve üzeri olarak kullanılması önerilmektedir.

TSBÖ-kaçınma için 6 puan ve üzeri duyarlılık değeri 0,72 olarak; özgüllük değeri ise 0,60, TSBÖ-aşırı tepki için 8 puan ve üzeri duyarlılık değeri 0,69; özgüllük değeri ise 0,77, TSBÖ-yineleme için 7 puan ve üzeri duyarlılık değeri 0,78; özgüllük değeri ise 0,63; TSBÖ-bilişsel bozulma için 19 puan ve üzeri, TSBÖ-işlevsel bozulma için 16 puan ve üzeri, son olarak TSBÖ-çözülme belirtileri için ise 7 puan ve üzeri kesim noktası olarak belirlenmiştir.

Tartışma

ÇBTÖ'nün Güvenilirliği

Güvenilirlik analizi ölçüm aracında var olan maddelerin ölçülmesi hedeflenen özelliği ne düzeyde kararlı ve tutarlı şekilde ölçtüğünün belirteci olarak tanımlanmaktadır^{30,31}. Sıklıkla kullanılan 'Cronbach Alpha' katsayısı ölçüm aracında bulunan maddelerin iç tutarlılık düzeyini gösteren ölçümdür. Bu değer ne kadar yüksek olursa ölçüm aracındaki maddelerin birbiri ile o düzeyde tutarlı olduğu ifade edilmektedir³².

Literatür incelendiğinde Cronbach Alpha katsayı değeri 0,70 ve üzerinde olan çalışmaların yüksek düzeyde güvenilir olduğu vurgulanmaktadır^{33,34}. Ölçek güvenilirliği değerlendirmede başka bir kaynağa bakıldığında ölçeğin güvenilirlik değerleri 0-0,40 arasında olması durumunda güvenilir olmadığı; 0,40-0,60 arasında olması durumunda ölçek düşük güvenilirlikte; 0,60-0,80 arasında olması durumunda oldukça güvenilir ve 0,80-1,00 arasında olması durumunda ise ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğu ifade edilmektedir³⁵. Ölçeğin iç tutarlılık katsayı değerleri incelendiğinde güvenilirlik verilerini destekleyen sonuçların elde edildiği söylenebilmektedir. ÇBTÖ'de bulunan ÇÇTÖ'nün iç tutarlılık katsayı değeri 0,87; TSBÖ'nün iç tutarlılık katsayı değeri ise 0,94 olarak elde edilmiştir. Alt boyutların iç tutarlılık sonuçları incelendiğinde ise kabul edilebilir sınırlar dahilinde olduğu saptanmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda 6. Faktör olan ÇÇTÖ-diğer travmalar alt boyutunun nispeten diğer alt boyutlara göre düşük güvenilirlikte olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebinin alt boyutta bulunan madde sayısının azlığı ve diğer alt boyutların aksine ortak bir travmayı belirlemek yerine spesifik olarak belirtilmiş travmaları belirlemesi olarak düşünülmektedir. Bu noktada katılımcıların eğer ölçekte belirtilen spesifik travma çeşitlerinden en az bir tanesini yaşamamaları durumunda "Hiç Katılmıyorum" şeklinde cevap vermesi sonucunda ölçeğin güvenilirliğini düşüren bir faktör olarak öngörülmektedir. Bu konu ile ilgili literatür incelendiğinde maddeler arası ilişkinin az olmasının alt boyut dahilinde güvenilirlik sonucunu olumsuz yönde etkileyebileceği vurgulanmaktadır^{36,37}.

ÇBTÖ Faktör Yapısı

Sosyal bilimlerde sıklıkla başvuru olan bir yöntem olan açımlayıcı faktör analizi (AFA) çalışmada bulunan değişkenler arasında yer alan gizli faktörlerin ortaya çıkarılmasında kullanılan bir tekniktir. Ölçüm araçlarında kaç adet faktör çıkabileceği ve hangi maddelerin hangi faktörler altında yer alabileceğinin net olarak bilinmediği durumlarda AFA'ya başvurulur^{38,39}.

Ölçekte bulunan alt boyutları belirlemek amacıyla AFA uygulanmıştır. Literatürde yer alan maddenin hedeflenen yapıyı iyi düzeyde ölçtüğünü söyleyebilmek için faktör yük değerinin en az 0,30 olması gerektiği vurgulanmıştır⁴⁰. Bu çalışmada faktör yükü 0,35 değerinin altında madde bulunmamaktadır. Geliştirilen ölçüm aracındaki faktör sayısını belirlemek amacıyla scree plot

grafığı oluşturulmuştur. Bu grafikteki kırılımların sayısı faktör sayısına karar vermektedir⁴¹. Bu bilgiler ışığında ÇBTÖ'de bulunan ilk ölçek olan ÇÇTÖ'de 6 alt boyuttan oluşan 31 madde yer alırken; ikinci ölçek olan TSBÖ'de yine 6 alt boyuttan oluşan 26 madde bulunmaktadır. ÇÇTÖ için madde yükleri 0,44-0,92 aralığında değer alırken; TSBÖ'de bu değerler 0,35-0,95 olarak bulunmuştur. Açıklayıcı faktör analizi sırasında kritik noktalardan biri de açıklanan varyans yüzdesidir. Bu metot faktör analizinin açıklanmak istenen özelliği ne kadar açıkladığını belirtmektedir⁴². Açıklanan varyans oranının yüksek bulunması elde edilen yapıdaki boyutların verideki değişkenleri iyi düzeyde açıkladığını göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda açıklanan varyansın en az yüzde 30 olması beklenmektedir⁴³. Bu çalışmada hem ÇÇTÖ hem de TSBÖ için elde edilen varyans yüzdelere literatürde belirtilen alt sınırın üzerinde olduğu saptanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında analizde kullanılan ölçeklerin yapı geçerliklerini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA elde edilen veri setinde saptanan faktörler arasındaki ilişkinin istenen düzeyde olup olmadığını, değişkenlerin hangi faktörlerde ilişik olabileceğini ve elde edilen faktörlerin modeli açıklamadaki yeterliliğini saptamak amacıyla kullanılmaktadır⁴⁴. Araştırmada Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) ve Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği (TSBÖ) alt boyutlarına ilişkin bir model kurulmuştur.

Geliştirilen ölçekte açıklayıcı faktör analizinden sonra doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA ile hesaplanan χ^2/sd oranının ,05'den küçük olması, GFI, AGFI, IFI ve CFI değerlerinin 0,90'nın üzerinde olması model-veri arasındaki mükemmel uyumu gösterir. Bununla birlikte, GFI'nin 0,85'ten, AGFI'nin 0,80'den büyük çıkması ve RMSEA değerinin 0,10'dan küçük çıkması, model veri uyumu için kabul edilebilir alt sınırlardır^{40,45}. Buna göre Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) ve Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği (TSBÖ) için DFA sonuçlarına göre uyum indeksleri göz önünde bulundurulduğunda ölçüm değerlerinin bu çalışmadaki örneklem için kabul edilebilir uyum seviyesinde olduğu saptanmıştır. Böylelikle, doğrulayıcı faktör analiz (DFA) sonuçları ele alındığında yapının literatürde belirlenen standart değerler dahilinde olduğu belirlenmiş olup ölçeğin istenilen yapıyı güvenli ve geçerli bir şekilde ölçtüğü ifade edilebilirken hedeflenen özelliklere sahip olmayan bireyleri ayırt edebildiği saptanmıştır.

ÇBTÖ'nün Geçerliliği

Ölçek geliştirme adımlarında ölçüm aracının geçerlilik kriterlerini sağlaması önemli bir kriter olarak görülmektedir. Ölçüm aracında temel amaçlardan bir tanesi de ölçülmek istenen değişkeni başka değişken özellikleri ile karıştırmadan doğru bir şekilde ölçmektir. Başka bir deyişle ölçek geçerli ise hedeflenen özelliği tam ve doğru bir biçimde ölçülebildiği anlamı taşımaktadır⁴⁶. Ölçek geçerlilik kapsamında ölçek maddeleri arasında gücün belirlendiği Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve değişkenler arası normalliği gösteren Bartlett testidir⁴⁷. KMO testinin 0,50'den düşük olması durumunda faktör analizine devam edilemeyeceği belirtilirken, 0,90 üzerinde olması ise

mükemmel düzeyde geçerlilik sağlandığını göstermektedir. Bartlett testinin ise anlamlı olması beklenmektedir⁴⁸. Bartlett Küresellik Testi sonuçlarında ise hem ÇÇTÖ hem de TSBÖ için $p < 0,01$ kriterinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Yeni geliştirilen bir ölçüm aracı nitelik açısından uygulandığı kültürün yapısı ile paralellik göstermelidir⁴⁹. Ayrıca Lawshe methodu kullanılarak kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Lawshe yönteminde her madde alanında uzman kişiler tarafından değerlendirilir ve uzman sayısına göre oranlanarak KGO değeri elde edilir. Bu çalışmada 12 uzmanlı bir değerlendirme sürecinde KGO değerinin en az 0,56 olması beklenmektedir⁵⁰.

ÇBTÖ Tüm Alt Boyutlarına Dair Kesme Puanları

Kesme puanı belirleme konusunda ölçüm aracından elde edilen puan hakkında bir karar verebilmek adına farklı ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütlerden en önemlisi ölçüm sonunda alınan puanın kesme puanını üzerinde olup olmamasıdır⁵¹. Angoff yöntemi kullanılan bu çalışmada her uzmandan maddelerin ölçtüğü özelliği nitelendirdiğine dair yüzde verilir ve bu yüzdelerin ortalaması alınıp toplanarak kesme puanı elde edilir⁵²⁻⁵³. Bu çalışmada referans ölçeği bulunmayan ÇÇTÖ-ikincil travmalar ve ÇÇTÖ-diğer travmalar ile TSBÖ-bilişsel bozulma, TSBÖ-işlevsellikte bozulma ve TSBÖ-çözülme belirtileri alt boyutları için Angoff yöntemi kullanılmıştır. Alanında uzman 10 kişi tarafından maddeler 0 ile 100 puan arasında yüzdeler şeklinde derecelendirilmiştir. Bu yöntem ile ilgili literatür çalışmalarına bakıldığında araştırmacılar tarafından matematik dersi için yürütülen bir çalışmada 20 soruluk test için Angoff yöntemi kesme puanı ile evet/hayır yöntemi arasında yüksek düzeyde korelasyon elde edilmiş ve kesme puanları arasında uyum elde edilebildiği belirlenmiştir⁵⁴. Başka bir çalışmaya göre ise 40 uzmanın yer aldığı bir standart belirleme yönteminde uzmanlar arası tutarlılığın yüksek olduğu yöntem ise Angoff olarak belirlenmiştir⁵⁵. Bu bağlamda düşünüldüğünde çalışmada kullanılan bu yöntemin mevcut çalışmalar göz önünde bulundurularak uygulandığı ve elde edilen sonuçların literatüre uygun olduğu belirtilmektedir.

Bu çalışmada kesme puanı belirlemede kullanılan diğer bir yöntem ise ROC analizidir. Bu analiz yöntemi bir değişkendeki ayırt edici noktayı saptamak ve özgüllük/duyarlılık değerlerini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır⁵⁶. Bu çalışmada ÇÇTÖ-cinsel istismar, ÇÇTÖ-fiziksel istismar, ÇÇTÖ-fiziksel ihmal, ÇÇTÖ-duygusal istismar/ihmal, TSBÖ-kaçınma, TSBÖ-yineleme ve TSBÖ-aşırı tepki alt boyutları için ROC analizi uygulanması uygun görülmüştür. Bu analizler sonucunda elde edilen kesme puanlarının 1 puan altında ya da üzerindeki bir değer baz alındığında en iyi duyarlılık ve özgüllük değerlerini karşılamadığı saptanmıştır. Bu bilgiler ışığında literatür incelendiğinde Yükseköğretime Geçiş Sınavında (YGS) belirlenen kesme puanını ROC analizi ve diğer analiz yöntemleriyle elde edilen kesme puanları ile karşılaştırılmış ve elde edilen kesim puanları arasında ciddi bir fark olmadığı bulgusu elde edilmiştir⁵⁷. Bir başka çalışmaya göre ise üniversite öğrencilerinin yaşadıkları kaygı düzeyini ölçen bir ölçüm aracının

ROC analizi, Angoff ve Sınır Grup metotları kullanılarak belirlenmiş ve çalışma sonucunda bu üç yöntemin de birbirine yakın sonuçlar verdiği saptanmıştır⁵⁸. Buradan hareketle uygulanan analiz yöntemi literatür baz alınarak desteklenmekte olup kesme puanlarının bu çalışmada literatüre uygun şekilde belirlendiği düşünülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak yeni geliştirilen Çok Boyutlu Travma Ölçeği'nin (ÇBTÖ) uygulanan analizler neticesinde geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bireylerin çocukluk dönemi travmalarını belirlemede ve bu travmaların belirtilerini saptamada, travmaya maruz kalan bireylerin belirlenip uygulanabilecek koruyucu faktörlerin oluşturulmasında 57 maddelik Çok Boyutlu Travma Ölçeği (ÇBTÖ) ölçüm aracı olarak kullanılması önerilmektedir. Bu doğrultuda literatür incelendiğinde travmayı konu alan güncel çalışmaların eksikliğini belirten çalışmalar mevcuttur^{59,60}. Bu yüzden travma gibi hassasiyet taşıyan bir konuda travmatize olmuş bireylerin belirlenip erken müdahalelerinin yapılması kişinin işlevselliğini geri kazanma ve sağaltım çalışmalarının daha kolaylaşması açısından büyük önem taşımaktadır⁶¹. Buradan hareketle bu ölçüm aracının varlığı son derece önemlidir.

Çok Boyutlu Travma Ölçeği (ÇBTÖ) başlığı altında, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) ve Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği (TSBÖ) isimleri altında iki adet ölçek yer almaktadır. ÇBTÖ'de 12 alt boyut 57 madde bulunmaktadır. Ölçek 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum şeklinde 5'li likert tipinde hazırlanmış olup; cinsel istismar alt boyutu ters kodlamaktadır. Ölçekten alınabilecek en az puan 57 en yüksek ise 285 puandır. Ölçekten alınan yüksek puan o özelliğin varlığına dair bilgi vermektedir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi doğrultusunda geçerlilik ve güvenilirlik kriterleri sağlanmıştır. Bu bağlamda;

- ÇBTÖ'deki tüm faktör yükleri 0.35 üzeri bulunmuştur.
- ÇÇTÖ ve TSBÖ Cronbach's Alpha değerleri sırasıyla 0,87 ve 0,94 olarak elde edilmiştir.
- ÇÇTÖ ve TSBÖ geçerlilik değerleri sırasıyla 0,90 ve 0,95 olarak saptanmıştır.
- ÇÇTÖ ve TSBÖ tüm uyum indeks kriterlerini karşıladığı saptanmıştır.
- ÇÇTÖ, duygusal ihmal/istismar, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, cinsel istismar, ikincil travma ve diğer travmalar olmak üzere 6 alt boyut 31 maddeden oluşmaktadır. 1.2.3.4.5.6.7.8.9. ve 10. sorular duygusal ihmal/istismar alt boyutunu; 11.12.13. ve 14. sorular (ters kodlama) cinsel istismar alt boyutunu; 15.16.17.18.19. ve 20. sorular fiziksel istismar alt boyutunu; 21.22.23.ve 24. sorular fiziksel ihmal alt boyutunu; 25.26 ve 27.

sorular ikincil travmalar alt boyutunu; 28.29.30. ve 31. sorular ise diğer travmalar alt boyutunu ölçmektedir.

- TSBÖ, kaçınma, yineleme, aşırı tepki, bilişsel bozulma, işlevsel bozulma ve çözülme belirtileri olmak üzere 6 alt boyut 26 maddeden oluşmaktadır. 1.2. ve 3. sorular kaçınma alt boyutunu; 4.5.6. ve 7. sorular yineleme alt boyutunu; 8.9.10.11. ve 12. sorular aşırı tepki alt boyutunu; 13.14.15.16.17. ve 18. sorular bilişsel bozulma alt boyutunu; 19.20.21.22. ve 23. sorular işlevsel bozulma alt boyutunu; 24.25. ve 26. sorular ise çözülme belirtileri alt boyutunu ölçmektedir.
- Bu çalışmada ROC analizi uygulanan alt boyutlar olan ÇÇTÖ-cinsel istismar için 19 puan ve altı (ters kodlama), ÇÇTÖ-fiziksel istismar için 8 puan ve üzeri, ÇÇTÖ-fiziksel ihmal için 5 puan ve üzeri, ÇÇTÖ-duygusal İhmal/istismar için ise 18 puan ve üzeri olarak saptanmıştır. Referans ölçekleri bulunmayan ÇÇTÖ-ikincil travmalar ve ÇÇTÖ-diğer travmalar için Angoff Yöntemi uygulanmış ve kesme puanları ÇÇTÖ-ikincil travmalar için 10 puan ve üzeri olarak; ÇÇTÖ-diğer travmalar için ise 13 puan ve üzeri olarak kullanılması tavsiye edilmektedir.
- Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği'nde ise (TSBÖ) ROC analizi sonuçlarına göre; TSBÖ-kaçınma için 6 puan ve üzeri, TSBÖ-aşırı tepki için 8 puan ve üzeri, TSBÖ-yineleme için 7 puan ve üzeri olarak bulunmuştur. Angoff Yöntemi ile referans ölçekleri olmayan TSBÖ-bilişsel bozulma için 19 puan ve üzeri, TSBÖ-işlevsellikte bozulma için 16 puan ve üzeri, son olarak TSBÖ-çözülme belirtileri için ise 7 puan ve üzeri kesim noktası olarak kullanılması önerilmektedir.
- ÇBTÖ'de ilk ölçek olan ÇÇTÖ (Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği) bireyin çocukluk çağı travmalarını belirlerken; ikinci ölçek olan TSBÖ (Travma Sonrası Belirtiler Ölçeği) ise bireyin güncel TSSB belirtilerini belirlemeye yönelik geliştirilmiştir.

Sonuç olarak tüm bu bilgiler ışığında Türkiye örneğine uygun geçerli ve güvenilir bir ölçek olan 'Çok Boyutlu Travma Ölçeği (ÇBTÖ)' literatüre kazandırılmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Öneriler

Bu ölçek belirli sosyodemografik özelliklere sahip bireylere uygulanmıştır. Mevcut örneklem özelliklerinden farklı kesimlerine genellemesi konusunda sınırlandırılmıştır. Bu noktada farklı sosyo-demografik özelliklere sahip örnekleme geçerlilik ve güvenilirlik bulguları elde edilmeden uygulanmaması önerilmektedir. Çalışmada ÇÇTÖ'de yer alan cinsel travma, duygusal ihmal/istismar, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve TSBÖ'de bulunan kaçınma, yineleme, aşırı tepki alt boyutları referans ölçekler kullanılarak ROC analizi uygulanmış ve kesme puanları belirlenmiştir. ÇÇTÖ'de yer alan ikincil travmalar ve diğer travmalar; TSBÖ'de yer alan bilişsel

bozulma, işlevsel bozulma ve çözülme belirtileri alt boyutları kesme puanları referans ölçek kullanılmadığından Angoff Yöntemi ile belirlenerek sınırlandırılmıştır. Bu noktada ilerleyen çalışmalarda Angoff Yöntemi uygulanan alt boyutlarda daha fazla uzmana danışılarak daha hassas bir kesme puanı elde edilmesi önerilmektedir. Çok Boyutlu Travma Ölçeği (ÇBTÖ) geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracıdır. Ama hedeflenen konunun hassasiyeti değerlendirildiğinde ölçeğin nihai formunun sadece travmatize olmuş bireylere tekrar uygulanarak geçerlilik ve güvenilirlik değerlerinin tekrar incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Kokurcan A, Özsan HH. Travma kavramının psikiyatri tarihindeki seyri. *Kriz Dergisi*. 2012;20(1):19-24.
2. Öztürk E. *Travma ve Dissosiyasyon: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi ve Aile Dinamikleri*. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2017.
3. Öztürk E. Kuşaklararası Travma Geçişi, Travmatik Yaşantıların Domino Etkisi ve Psikopatolojik İzleri. In: 3. Uluslararası Turaz Adli Bilimler, Adli Tıp ve Patoloji Kongresi; 04 Ekim, 2021; İstanbul, Türkiye.
4. Akcan G. Travmanın Psikolojik Bileşenleri- Post Travmatik Stres Bozukluğu. In: 2. Uluslararası Turaz Akademi Adli Bilimler, Adli Tıp ve Patoloji Kongresi. Turaz Akademi; 2018.
5. Forneris CA, Gartlehner G, Brownley KA, Gaynes BN, Sonis J, Coker Schwimmer E. Interventions to prevent post-traumatic stress disorder: A systematic review. *American Journal of Preventive Medicine*. 2013;44(6):635–650. doi:10.1016/j.amepre.2013.02.013.
6. Kılınç G, Yıldız E, Harmancı P. Toplumsal travmatik olaylar ve aile ruh sağlığı. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Hemşireliği*. 2017;3(2):182-8.
7. Regel S, Joseph S. *Post-traumatic Stress*. 2. Edition. England: Oxford University Press; 2017.
8. Okcu E. Travmaya Maruz Kalan Çocuklarda TSSB Gelişimi ve Şiddetiyle İlişkili Faktörlerin İncelenmesi [yüksek lisans tezi]. Gaziantep, Türkiye: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2016.
9. Mikton C, Butchart A. Child maltreatment prevention: A systematic review of reviews. *Bull World Health Organ*. 2009;87(5):353-61. doi:10.2471/blt.08.057075.

10. Butchart A, Phinney Harvey, A, Mian M, Frniss T. *Preventing Child Maltreatment: A Guide To Taking Action and Generating Evidence*. 1. edition. World Health Organization; 2006.
11. Sarı HY, Ardahan E, ztornacı B. ocuk ihmal ve istismarına ilişkin son 10 yılda yapılan sistematik derlemeler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2016;15(6):501-511.
12. Demirci K. ocukluk ağı travmaları ve obsesif kompulsif belirtilerin ilişkisinin incelenmesi. *Journal of Mood Disorders*. 2016;6(1):7-13.
13. Ktk M, Bila . ocuklarda ve adlesanlarda duygusal istismar ve ihmal. *Türkiye Klinikleri*. 2017;3(3):181-187.
14. Popovi S. Child sexual abuse news: A systematic review of content analysis studies. *Journal of Child Sexual Abuse*. 2018;27(7):752-777.
15. Gven řT, Dalgı A, Erkol Z. Emotional and psychosocial problems encountered by children who have been sexually abused. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*. 2017;56(2):37-43.
16. Luken A, Nair R, Fix RL. On racial disparities in child abuse reports: Exploratory mapping the 2018 NCANDS. *Child Maltreat*. 2021;26(3):267-281.
doi:10.1177/10775595211001926
17. Adalet Bakanlığı Adli Sicil Ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikler. Çocukların Cinsel İstismarı. Adli İstatistikler 2019.
<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22420211427211062020170359HizmeteOzel-2019-bask%C4%B1-%C4%B0SA.pdf>. Yayınlanma Tarihi 2019. Eriřim Tarihi 18 Mart 2022
18. Yıldırım G, Kıdak LB, Yurdabakan I. İkincil travmatik stres leęi: Bir uyarlama alışması. *Psychiatry Journal*. 2018;19(1):45-51.
19. Arı E, Cesur Soysal G. Travma ile başa çıkabilme algısı leęinin (TBA) Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik alışması. *Klinik Psikoloji Dergisi*. 2019;3(1):17-25.
doi:10.5455/kpd.2602443806062019m000007
20. Mucuk . Doğuma İlişkin Travma Algısı leęinin Geliştirilmesi [doktora tezi]. Erzurum, Türkiye: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2020.
21. Bernstein DP, Fink L, Handelsman L, et al. Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *The American Journal Of Psychiatry*. 1994;151(8):11-23. doi:10.1176/ajp.151.8.1132. PMID: 8037246.

22. Şar V, Öztürk PE, İkikardeş E. Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Journal of Medical Sciences*. 2012;32(4):1054-1063.
23. Weathers FW, Litz BT, Herman DS, Huska JA, Keane TM. The PTSD Checklist (PCL): Reliability, Validity and Diagnostic Utility. In: 9th Annual Conference of the ISTSS; 1993; San Antonio, ABD.
24. Kocabaşoğlu N, Çorapçıoğlu Özdemir A, Yargıç İ, Geyran P. Türkçe "PTSD checklist-civilian version" (PCL-C) ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği. *Yeni Symposium*. 2005;43:126-134.
25. Garnefski N, Kraaij V, Spinhoven P. Manual for the use of the cognitive emotion regulation questionnaire. personality and individual differences. *The Scientific Research Academic Publisher*. 2002;31(9):19-39. doi:10.1016/S0191-8869(00)00113-6
26. Onat O, Otrar M. Bilişsel duygu düzenleme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2010;31:123-143.
27. Folkman S, Lazarus RS. An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*. 1980;4(2):219-239.
28. Şahin NH, Durak A. Üniversite öğrencileri için bir stresle başa çıkma tarzı ölçeği. *Türk Psikoloji Dergisi*. 1995;10(34):56-73.
29. Marsh HW, Hau KT, Balla JR, Grayson D. Is more ever too much? The number of indicators per factor in confirmatory factor analysis. *Multivariate behavioral research*. 1998;33(2):181-220.
30. Tezbaşaran A. *Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları; 2008.
31. Tavşancıl E. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. 5. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 2014.
32. DeVellis RF. *Ölçek Geliştirme Kuram ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 2014.
33. Tavakol M, Dennick R. Making sense of Cronbach's Alpha. *International Journal of Medical Education*. 2011;(2):53-55.
34. Erkuş A. *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme 1, Temel Kavramlar ve İşlemler*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık; 2010.

35. Uzunsakal E, Yıldız D. Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*. 2018;2(1):14-28.
36. Yurdugül H. Paralel, Eşdeğer ve konjenerik ölçmelerde güvenilirlik katsayılarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2006;6(2):27-34.
37. Cortina JM. Apples and oranges: The search for moderators in meta-analysis. *Organizational Research Methods*. 2003;6(2):415-439. doi:10.1177/1094428103257358
38. Hayton JC, Allen DG, Scarpello V. Factor retention decisions in exploratory factor analysis: A tutorial on parallel analysis. *Organizational Research Methods*. 2004;7(2):191-205.
39. Hurley AE, Scandura TA, Schriesheim CA, et al. Exploratory and confirmatory factor analysis: Guidelines, issues, and alternatives. *Journal of Organizational Behavior*. 1997;18(4):667-683.
40. Tabachnick BG, Fideli LS. *Using Multivariate Statistics*. 4. Edition. Boston: Ally and Bacon; 2001.
41. Ledesma RB, Valero-Mora P, Macbeth G. The scree test and the number of factors: A dynamic graphics approach. *Spanish Journal of Psychology*. 2015;18(3):56-63.
42. Şencan H. *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlik ve Geçerlik*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2005.
43. Büyüköztürk Ş. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni Spss Uygulamaları ve Yorum*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık; 2013.
44. Özdamar K. *Tabloların Oluşturulması, Güvenirlik ve Soru Analizi. Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi-1*. 5. Baskı. Eskişehir: Kaan Kitabevi; 2004.
45. Joreskog KG, Sorbom D. *LISREL 8: Structural Equation Modeling with the SIMPLIS Command Language*. 5. Edition. Chicago: Scientific Software International; 1993.
46. Karakoç FY, Dönmez L. Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası*. 2014;13(40):39-49.
47. Hadi NU, Abdullah N, Sentosa I. An easy approach to exploratory factor analysis: Marketing perspective. *Journal of Educational and Social Research*. 2016;6:215- 223.

48. Bartlett MS. Tests of significance in factor analysis. *British Journal of Psychology*. 1950;3:77-85.
49. Çapık C, Gözüm S, Aksayan S. Kültürlerarası ölçek uyarlama aşamaları, dil ve kültür uyarlaması: Güncellenmiş rehber. *Florence Nightingale Journal of Nursing*. 2018;26(3):199-210.
50. Ayre C, Scally AJ. Critical values for Lawshe's content validity ratio: Revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*. 2014;47(1):79-86. doi:10.1177/0748175613513808.
51. Ömür S, Selvi H. Angoff, Ebel ve Nedelsky yöntemleriyle belirlenen kesme puanlarının sınıflama tutarlılıklarının karşılaştırılması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*. 2010;1(2):109-113.
52. Shultz KS, Whitney DJ. *Measurement Theory in Action: Case Studies and Exercises*. 3. Edition. London: Sage Publications; 2004.
53. Mills C, Melican G. *Estimation and Adjusting Cut Off Scores: Features of Selected Methods, Applied Measurement in Education*. 1. Edition. Princeton: Lawrence Erlbaum Associates; 1998.
54. Gündeğer C, Doğan N. Angoff, Yes/No ve Ebel standart belirleme yöntemlerinin karşılaştırılması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*. 2014;5(1):53-60.
55. Taşdelen G, Kelecioğlu H, Güler N. Nedelsky ve Angoff standart belirleme yöntemleri ile elde edilen kesme puanlarının genellenebilirlik kuramı ile karşılaştırılması. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*. 2010;1(1):22-8.
56. Kanık EA, Erden S. Tanı testlerinin değerlendirilmesinde ROC (Receive Operating Characteristics) eğrisinin kullanımı. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2003;3:260-268.
57. Boduroğlu E. Yükseköğretime Geçiş Sınavının Sınıflama Tutarlılığının Farklı Yöntemlerle Elde Edilen Kesme Puanlarına Göre İncelenmesi [yüksek lisans tezi]. Mersin, Türkiye: Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2017.
58. Şahin Sarkın DB. Çoklu Puanlanan Ölçeklerde Angoff, ROC ve Sınır Grup Yöntemleri ile Kesme Puanının Belirlenmesi [doktora tezi]. Ankara, Türkiye: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2017.

59. Aşçıbaşı K, Çökmüş FP, Aydemir Ö, et al.. DSM-5 akut stres belirti şiddeti ölçeği Türkçe formunun geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2017;38-44.
60. Güler İU. Dolaylı Travma Ölçeği: Türkçe Uyarlama ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının Dolaylı Travma Açısından Değerlendirilmesi [yüksek lisans tezi]. İstanbul, Türkiye: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2018.
61. Öztürk ER, Derin GÖ. Psikotravmatoloji. *Aydın insan ve toplum dergisi*. 2020;6(2):181-214.